SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

1 (4) 2024

2024

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V4I1Y2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 1(4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор,

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети Тарих факултети доценти

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна –

т

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич –филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна - педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Электрон журнал **1368-сонли гувоҳнома** билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEM S TEAM” масъулияти чекланган жамияти.

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Mustafoyev Abubakr Muhiddin o‘g‘li
XIII VA XIV-ASRDA YASHAB IJOD ETGAN BUXORO FAQIHLARI VA ULARNING ASARLARI TAVSIFI (1-qism)........9-14

Mirzayev Avazbek
ANDIJON TAJRIBA PAXTA DALASI TARIXINING ARXIV HUJJATLARIDA YORITILISHI 15-21

Алиджанова Лазизахон Аббасовна
ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАРДА ДИН ВА ТАБОБАТ МАСАЛАСИНИ ЎРГАНИШДАГИ ЁНДАШУВЛАР 22-28

Sobirov Sardorbek Abdusattor o‘g‘li
XIX-ASRNING IKKINCHI YARMIDA SHARQIY TURKISTONDA ROSSIYA VA BRITANIYA IMPERIYALARI RAQOBATI 29-34

Джалолов Бахром Джамолович
СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДА “ПАХТАЯККАҲОКИМЛИГИ” СИЁСАТИ ВА БОЛАЛАРГА КЎРСАТГАН ТАЪСИРИ 35-39

Maxmatkulova Nozikoy Choriyevna
O‘ZBEKISTONDA XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA IRRIGATSIYA-MELIORATSIYA VA QISHLOQ XO‘JALIGINI MEXANIZATSIYALASH SOHASIDA YURITILGAN KADRLAR SIYOSATI 40-45

Ochilov Farhod
O‘ZBEKISTONDA O‘ZINI O‘ZI BOSHQARISH ORGANLARINING AHOLINI IJTIMOIY HIMOYA QILISHDAGI FAOLIYATI 46-52

Ҳамроева Нодира Нормуродовна
ЎЗБЕКИСТОНДА ЕР-СУВ ИСЛОҲОТИ ЖАРАЁНИДА ИЖТИМОИЙ МУОММОЛАР 53-58

Мамажонов Алишер, Алишеров Абдувоҳид Алишерович
ЎЗБЕКИСТОНДА ГИДРОЭЛЕКТР СТАНЦИЯЛАРНИНГ БАРПО ЭТИЛИШИ ТАРИХИ 59-65

Tursunov Ravshan Normuratovich
XIX-ASRNING IKKINCHI YARMI – XX-ASR BOSHIDA TURKISTON O‘LKASIDA SODIR BOLGAN ZILZILALAR TARIXIGA BIR NAZAR 66-71

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Умурзакова Мўътабархон Нодир қизи
СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ СОҲАСИНИ ТИББИЙ СУҒУРТА АСОСИДА МОЛИЯЛАШТИРИШ МОДЕЛИ 72-78

Ro’zmetov Baxodir Shomurotovich
TURIZMDA XIZMATLAR MOHIYATI VA UNING IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHNI TA’MINLASHDAGI O’RNI 79-90

Shanazarova Nilufar Baratovna
MILLIY IQTISODIYOTDA TRANSPORTNING AHAMIYATI 91-99

Рахимов Ойбек Бахтиёрович
АВТОТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИНИ СУҒУРТА ҚИЛИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ МОХИЯТИ 100-109

Болтаев Нурали Шираматович
АГРАР ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА КАДРЛАР САЛОҲИЯТИНИ БАҲОЛАШ МЕЗОНЛАРИ АСОСИДА КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ 110-118

Эрханов Муҳаммаджон Абсайитович
ДАВЛАТНИНГ ХАЛҚАРО РЕЙТИНГ ВА ИНДЕКСЛАРДАГИ ЎРНИНИ ЯХШИЛАШДА ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИКНИНГ ЎРНИ 119-124

Жураева Гульзира
АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛЕ И УСЛУГАХ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ 125-130

Akbarov Husan O'zbekxonovich
BOG'DORCHILIKDA TEXNIK SAMARADORLIKNI TAHLIL ETISHNING PARAMETRIK VA NOPARAMETRIK USULLARI 131-136

Yaqubova Yulduz Raimovna
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING ISHLAB CHIQARISHINI SAMARALI AMALGA OSHIRISH KO'RSATKICHLARI 137-147

Рахимбаев Акмал Азатбоевич
ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДЛАРИНИ САНОАТГА ИХТИСОСЛАШУВ ДАРАЖАСИНИ ТАРМОҚЛАР БЎЙИЧА АНИҚЛАШ 148-157

Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li
SAMARALI SOLIQ SIYOSATI-INNOVATSION RIVOJLANISHGA O'TISHNING ASOSIY SHARTI 158-170

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна
БАҲОУДДИН НАҚШБАНД РУБОИЙЛАРИНИ ШАРҲЛАГАН АЛЛОМА 171-175

Шарифходжаева Наргиза Абдуманноновна
ФИЛОСОФИЯ СВОБОДЫ, РАВЕНСТВА И СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ МУХАММАДА АЛИ ДЖИННЫ 176-181

Nasimov Azizbek Azimovich
AXBOROTLASHGAN JAMIYAT RIVOJLANISHIDA AXLOQIY QADRIYATLARNING FALSAFIY MOHIYATI 182-186

Norkulov Olim Nasimovich
GLOBALLASHUV JARAYONIDA MIGRATSIYANING AHOLI AXLOQIY QADRIYATLARIGA TA'SIRI 187-191

Хасанов Бобуржон Хакимович
ОММАВИЙ НОРОЗИЛИКЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ 192-197

Quramboyev Alisher Maxsudovich
YANGI O'ZBEKISTON VA IJTIMOIY DAVLATCHILIK 198-204

Raxmonberdiyev Islombek Ilxom o'gli
SIVILIZATSIYALAR TARAQQIYOTIDA MADANIYATLAR TO'QNASHUVINING IJTIMOIY-FALSAFIY AHAMIYATI (Samyuel F. Xantingtonning "Sivilizatsiyalar to'qnashuvi" asari asosida) 205-214

Shukurov Orif Jumaboyevich
JAMIYATDA YOSHLARNING IJTIMOIY AKTIVLIGINI OSHIRISH XUSUSIYATLARI VA TAMOYILLARI 215-219

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Akhmedov Oybek Saporbayevich
THEORETICAL OVERVIEW OF THE DEFINITION “TERM” AND “TERMINOLOGY” IN LINGUISTIC SURVEYS 220-227

Равшанова Гулрухбегим Қаҳрамон қизи
ЯНГИ ЎЗБЕК ШЕЪРИЯТИДА ҲАЖВНАВИСЛИК АНЪАНАСИ 228-232

Ortiqova Mavluda Nurmahammadovna
AQOID ILMIDA KAROMAT TUSHUNCHASI VA BADIIY ADABIYOTDAGI TALQINI 233-237

Uliqova Mavludaxon
“QON-QARINDOSH” KONSEPTINI FONETIK-FONOLOGIK SATHDA NAMOYON BO’LISHI 238-243

Rahmonov Asror ibni Nusrat
HERMANN HESSE HAYOTI, IJODI VA ADABIYOTDAGI O’RNI 244-252

Raxmatova Dilafruz Nusratilloyevna
SAMARQAND JADIDCHILIK MAKTABI VAKILLARI ASARLARINING TIL XUSUSIYATI 253-258

Djuraeva Muxlisa Shadiyarovna
INGLIZ VA OʻZBEK TILLARIDA OILAVIY NUTQDAGI IJTIMOIY-MADANIY FARQLAR 259-265

Vokhidova Tamanno Saidjonovna
MEDIALINGUISTICS AS A MODERN SCIENTIFIC DIRECTION 266-271

Djurayeva Shahlo G’ulom qizi, Sattarova Ismigul Baxtiyorovna
INGLIZ ADABIYOTLARIDA KIRITMA BIRLIKLARNING BADIIY SEMANTIKASI 272-277

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Uzakova Goʻzal Sharipovna
OʻZBEKISTON RESPUBLIKASIDA “YASHIL QURILISH”NI AMALGA OSHIRISHNING HUQUQIY MASALALARI 278-286

Мирзаев Шухрат Шавкатович
СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ КАТЕГОРИИ ПРАВОПОНИМАНИЯ 287-293

Qosimov Botirjon Maʼrufjon oʻgʻli
SUD HOKIMIYATINING MOLIYAVIY MUSTAQILLIGI: KONSTITUTSIYAVIY TAHLIL 294-301

Islombek Abdikhakimov
QUANTUM COMPUTING AND LEGAL READINESS FOR E-GOVERNMENT SERVICES 302-309

Ходжаева Ширинхон Олимхон кизи
ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СУДЕБНОЙ СИСТЕМЕ 310-315

Jiyenbayev Baxadir Ospanovich
EKOLOGIK AUDITNI HUQUQIY TA’MINLASHNING AYRIM XUSUSIYATLARI: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA 316-322

Алишаев Собир Турсунбоевич
СУД ҲУКМИНИ ЧИҚАРИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ 323-329

Адембаев Аралбай Куралбаевич
АЙРИМ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ЖИНОЯТ ҚОНУНЛАРИДА ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИ ҲАРАКАТИ ЁКИ УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ХАВФСИЗЛИГИ ҚОИДАЛАРИНИ БУЗИШ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ 330-339

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Матенов Рашид Бекимбетович, Анатолий Викторович Тряпельников
ЮРИДИЧЕСКИЙ ТЕКСТ КАК ОБЪЕКТ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ-ЮРИСТОВ: ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕЖОТРАСЛЕВЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ 340-346

Xajiyeva Iroda Adambayevna
TALABALARGA ZAMONAVIY O‘ZBEK SHE’RIYATI VA FOLKLOR MUNOSABATINI TUSHUNTIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI 347-351

Ayatov Raximberdi Ibragimovich
XORIJIY TILDA TURIZM VA MEHMONXONA BIZNESI SOHASIGA OID SO‘Z VA IBORALARNI O‘QITISHDA TIL KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH 352-357

Saidova Dilobar Ikrambayevna
MEHRIBONLIK UYLARI TARBIYALANUVCHILARIDA IJTIMOIY XULQ-ATVORNI RIVOJLANTIRISH ZARURATI 358-361

Eshqobilov Elmurod Menglimurod o’g’li
KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA BO’LAJAK JISMONIY TARBIYA O’QITUVCHISINING KASBIY-PEDAGOGIK IJODKORLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI 362-367

Ҳамдамова Шахноза Юсупалиевна
ТИББИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ФАНЛАРАРО ИНТЕГРАЦИОН ЁНДАДАШУВ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ КАСБИЙ ЛАЁҚАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ 368-375

Janonova Sitora Berdinazarovna
TA’LIM VA TARBIYA TARAQQIYOTIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA TUSHUNCHASINING O‘RNI 376-381

Турсунбоева Мухлиса Анвар қизи
ТАБИИЙ ФАНЛАР ФАКУЛЬТЕТЛАРИДА ИНГЛИЗ ТИЛИНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИЛГАНЛИК АСОСИДА ЎҚИТИШ ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА 382-387

Bakhadirova Shoxina Nadir kizi
INGLIZ TILIDA GAPIRISH KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISHGA YO‘NALTIRILGAN MASHQ VA TOPSHIRIQLARNI ONLINE KO‘RINISHDA O‘QITISH 388-392

Qurbonova O‘lmasoy Usmonovna, Niyozova Shohista Nusratilloyevna
OILA BARQARORLIGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI 393-397

Xudayberdiyeva Mahliyo Zayniddin qizi
BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOMMUNIKATIV YONDASHUV ASOSIDA KASBIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI VA INNOVATSION METODLARI 398-403

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. -№ 1(4) - 2024.
ISSN: 2181-1342 (Online)
https://scienceproblems.uz

Saidova Dilobar Ikrambayevna
Maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti, “Pedagogika va psixologiya” kafedrasi mudiri, pedagogika fanlari bo’yicha (PhD), dotsent

MEHRIBONLIK UYLARI TARBIYALANUVCHILARIDA IJTIMOIY XULQ-ATVORNI RIVOJLANTIRISH ZARURATI

Annotatsiya. Ushbu maqolada mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarida ijtimoiy xulq-atvorni rivojlantirishning ijtimoiy zaruratiga oid ilmiy nazariy ma’lumotlar hamda tadqiqod jarayonida olingan natijalar tahlili keltirilgan.

Kalit so’zlar. Mehribonlik uylari, shaxs, o’smir, etim bolalar, tarbiyachi rivojlantirish, ijtimoiylashuv, etuklik, xulq-atvor.

Saidova Dilobar Ikrambayevna
Institute for retraining and professional development of directors and specialists of pre-school educational organizations, head of the "Pedagogy and psychology" department, associate professor of pedagogical sciences (PhD)

NEED FOR DEVELOPMENT OF SOCIAL BEHAVIOR IN CAREGIVERS OF ORPHANAGE HOMES

Abstract. This article presents the scientific theoretical information and the analysis of the results obtained in the research process regarding the social necessity of developing social behavior in foster children of orphanages.

Keywords: Children's homes, personality, adolescent, orphans, educator development, socialization, maturity, behavior.

Саидова Дилобар Икрамбаевна
Институт переподготовки и повышения квалификации руководителей и специалистов дошкольных образовательных организаций, заведующий кафедрой «Педагогика и психология», доцент педагогических наук (к.п.н.)

НЕОБХОДИМОСТЬ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ У ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДЕТСКИХ ДОМА

Аннотация. В данной статье представлены научно-теоретические сведения и анализ результатов, полученных в процессе исследования социальной необходимости развития социального поведения у воспитанников детских домов.

Ключевые слова. Детские дома, личность, подросток, дети-сироты, развитие педагога, социализация, зрелость, поведение.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I1Y2024N49

Mavzuning dolzarbligi. Dunyoda zamonaviy yondashuvlar asosida ota-ona qaramogʻisiz qolgan va yetim bolalarni ijtimoiylashtirish modellarini hamda ijtimoiy faolligini oshirishning pedagogik mexanizmlarini integrativlik tamoyiligi ustuvorlik berish asosida takomillashtirish, insonparvarlik qadriyatlarini tarbiyalashning refleksiv texnologiyalarini adaptiv variantlarda qoʻllashning ijtimoiy-pedagogik tizimini ishlab chiqishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, bolalar uylari tarbiyalanuvchilarida ijtimoiy tajribani oʻzlashtirish kompetentligini rivojlantirish, tarbiyachilarni ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashning pedagogik-psixologik mexanizmlarini takomillashtirish, yetim bolalar bilan ishlashning ijtimoiy-pedagogik faoliyatga doir metod va usullarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, virtual muhit taʼsiri bilan bogʻliqlikda mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarida milliy, umuminsoniy, badiiy-estetik, axloqiy va oilaviy qadriyatlarni shakllantirishning innovatsion mexanizmlarini ishlab chiqish, tarbiyalanuvchilarda refleksiv madaniyatni rivojlantirish ularda qadriyatlar tizimini rivojlantirishni taqozo etadi. [1].

Adabiyotlar tahlili. Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarini ijtimoiylashtirishning sotsiologik, pedagogik-psixologik jihatlari hamda milliy-axloqiy tarbiyalash, milliy qadriyatlarning mazmun-mohiyati M.Bekmurodov, D.Isayeva, M.Qahhorova, A.Mudrik, Gʻ.Shoumarov, N.Egamberdiyeva, M.Quronov, E.Gʻoziyev, Sh.Mardonov, D.Roʻziyeva, O.Musurmonova B.Xodjayev, Sh.Sharipov, Sh.Shodmonova, Ya.Chicherina va boshqalar tomonidan tadqiq etilgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdoʻstligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan I.Dubrovina, V.Kondrashin, I.Korobeynikov, V.Muxina, A.Ruzskaya, V.Chumakov, I.Shevchenko, T.Shulga kabilar tomonidan bolalar uylari tarbiyalanuvchilarining psixik rivojlanishi, yetimlik muammolari, psixologik yordam koʻrsatish, mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarining kattalar va tengdoshlari bilan muloqoti, ularning ijtimoiy moslashuvi masalalari oʻrganilgan. [4].

Dunyoning koʻplab davlatlarida amalga oshirilgan tadqiqotlar (A.Gezell, Y.Langmeyer, Z.Mateychek A.Prixojani, N.Tolstых, Z.Freyd va boshqalar) bolaning oila muhitidan tashqarida rivojlanishi odatdagi holatdan farq qilib, unda maxsus xarakter xususiyatlari, xulq-atvor koʻrinishlari, shaxslilik sifatlari shakllanadi. Shuningdek, tadqiqot va kuzatishlar asosida Mehribonlik uylarida tarbiyalanayotgan bolalarda nafaqat shaxsiy yuksalishdan ortda qolish yoki rivojlanmaslik, balki mazkur muassasalardagi turmush tarziga moslashishga xos qatʼiy boshqa mexanizmlarning jadal shakllanishi aniqlandi. [3].

Maʼlumki, ijtimoiylashuv shaxsning jamiyatdagi qadriyatlarni qabul qilishi va zaruriy darajada ijtimoiy, fuqaroviy va shaxsiy yetuklikka erishishi asosida jamiyatga kirib borishidir[1]. Shaxsning ijtimoiylashuvi esa, inson oʻzini jamiyatda shaxs sifatida anglab borishi jarayonidir. Bu tarbiya, taʼlim, oʻz-oʻzini tarbiyalash jarayonida yuzaga kelib, inson qachonki, oʻz maqsadlarini mustaqil aniqlay olsa va ularga erishish yoʻllarini belgilay olganida, oʻz qadr-qimmatini anglab etganida, jamiyatdagi oʻz oʻrniga ishonch hosil qilgan taqdirda amalga oshadi. Boshqacha aytganda, shaxsning ijtimoiylashuvi – taʼlim-tarbiya taʼsirida inson psixologik funksiyalarining takomillashuvi, ijtimoiy-axloqiy qadriyatlar, xulq-atvor meʼyor va qoidalarining oʻzlashtirilishi, dunyoqarashining boyish jarayoni va natijasi hisoblanadi.

Aksiologik yondashuv nuqtai nazaridan shaxsda ijtimoiy tajribani shakllantirish ikkita oʻzaro aloqador yoʻnalishda amalga oshadi. Birinchidan, inson hayotining mazmuni, shaxslararo munosabatda maʼnaviy-axloqiy meʼyor va qoidalar sifatida individda qadriyatga

yoʻnaltirilganlikni shakllantirish, ikkinchi tomondan shaxsiy nuqtai nazardan yuqori mavqega ega oʻz-oʻzini boshqarishda aks etuvchi oʻzaro birgalikdagi faoliyat jarayonidagi xatti-harakatlar, ijtimoiy va hayotiy ahamiyat kasb etuvchi xulq-atvor me’yorlarini oʻzlashtirish bilan bogʻliqlikni oʻzida aks ettiradi.

Tarbiyalanuvlarni oʻz-oʻzini boshqarishga yoʻnaltirish pedagogik hodisa sifatida shaxs salohiyatini rivojlantirish bilan bogʻliq intellektual, emotsional-hissiy va faoliyatga yoʻnaltirilgan sohalar uygʻunligini talab etadi hamda tarbiyalanuvlarning ijodiy qobiliyatlarini yuqori darajada rivojlantirish asosida ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. [2].

Tadqiqot natijalari tarbiyalanuvchilarda ijtimoiy tajribani oʻzlashtirish quyidagi bosqichlarda amalga oshirilishi lozimligini koʻrsatdi: ijtimoiy moslashuv: ijtimoiy vaziyatlarda oʻzining rolini aniqlay olish, vaziyatga moslashuvchanlik va safarbarlik; loyihaviy: ijtimoiy faoliyat jarayonida oʻz-oʻzini anglash, individual xulq-atvor strategiyalarini tanlay olish; interiorizatsiya: ijtimoiy faoliyatning asosiy me’yorlarini qabul qilish va faoliyatda namoyon etish.[2] [2].

Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarida salbiy xulq-atvorning namoyon boʻlishini oʻrganish asosida L.I.Bojovich[3] va A.M.Prixojan[4]lar Davlat qaramogʻidan ketgandan soʻng koʻpchilik vaziyatlarda tarbiyalanuvchilarda ijobiy holat kuzatilmagan, shu jumladan hayotiy faoliyat uchun zarur qadriyatlar tizimi ham shakllanmagan. Shuningdek, yetim bolalarning alohida psixologik sifati tarzida ularning rivojlanishida deviant xulq-atvor koʻrinishlarining namoyon boʻlishi xosligi ta’kidlab oʻtilgan. Albatta bunday oʻziga xosliklarning rivojlanishi nizoli vaziyatlarni destruktiv yoʻl bilan hal etilganligi, shaxslararo munosabatlarni oʻrnatishdagi qiyinchiliklar, shaxsiy xavotirning yuqori ekanligi, oʻz-oʻzini baholashning noadekvatligi, oʻz-oʻzini boshqarish va oʻz-oʻzini nazorat qilish darajasining pastligi, motivatsion tajovuzkorlikning yuqori darajada ekanligi bilan bogʻliqdir. [2].

“Men va olam” munosabati tizimi tarbiyalanuvchilarda jamoaviy majburiyatlarni bajarishga tayyorlikni shakllantirish, ularni muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirishga imkon beradi. Mazkur yoʻnalishdagi ijtimoiy-pedagogik faoliyat jarayonida turli vaziyatlardagi xulq-atvor qoidalari bilan tanishish, ijtimoiy-huquqiy va iqtisodiy masalalarga yoʻnalganlik koʻnikmasini oʻzlashtirish, oʻz huquqlarini himoya qilish, hayotiy rejalarini tuzish va amalga oshirish malakalari tarkib topadi.

Tadqiqot natijalari tahlili. Ma’lumki, oʻsmirlik yoshida shaxsda oʻz-oʻzini anglash va refleksiyaga qobiliyatlilik tarkib topib, qadriyatlar tizimining shakllanishi jadal kechadi. Mehribonlik uylarining oʻsmir yoshidagi tarbiyalanuvchilari bilan oilada tarbiyalanayotgan maktab oʻquvchilarining qadriyatlar tizimini oʻrganish va tahlil etish asosida quyidagi xulosaga kelindi:

- shahar va qishloq maktablarida tahsil olayotgan oʻquvchilarning qadriyatlar tizimi tuzilmasida bir xil tarzda oilaviy hayot (85%), salomatlik (72 %), moddiy ta’minlanganlik (67 %) yuqori ahamiyat kasb etadi;
- Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarining aksariyat koʻpchiligida hayotiy maqsad va ideallar (67,8 %), istiqbolga yoʻnaltirilgan motivlar (59,4 %) shakllanmagan;
- koʻpchilik tarbiyalanuvchilar oʻz-oʻziga past baho berishadi (78,1 %), oʻz-oʻziga tanqidiy munosabat darajasi yetarli emas (72,7 %), oʻz-oʻziga salbiy munosabat (78,5) yorqin namoyon boʻladi;

- oilalarda tarbiyalanayotgan bolalar bilan taqqoslaganda (19,2 %) tarbiyalanuvchilarda egoistik yoʻnalganlik yorqin namoyon boʻladi (59,6 %);
- aksariyat tarbiyalanuvchilarda (74,7%) ijtimoiy va jamoatchilik vazifalarini bajarishga doir aksiologik yoʻnalganlik mavjud emas;
- tarbiyalanuvchilar ijtimoiy kompetentlikning past darajasiga egalik bilan ajralib turishadi (82,8 %).

Olib borilgan tadqiqotlar doirasida Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarda ijtimoiy xulq-atvor tizimini shakllantirish quyidagi omillar bilan bogʻliqligi aniqlandi:

- yetimlikning kelib chiqish sabab-oqibatlari bilan aloqador (psixik buzilish, asosiy xulq-atvor, somatik kasalliklar);
- Mehribonlik uylaridagi turmush tarzi bilan aloqador (muassasaning yopiq tizim tavsifiga egaligi; ijtimoiy-psixologik muhitning chegaralanganligi; ijtimoiy xulq-avtor timsollarining bir xilligi; tashqi muhit bilan oʻzaro aloqalarning qatʼiy reglamentga egaligi; katta avlod vakillarining mavjud emasligi, tarbiyachilarning tez-tez oʻzgarishi, ijtimoiy aloqalarning cheklanganligi va bir xilligi, oila va qarindoshlar bilan aloqalarning mavjud emasligi);
- tarbiyalanuvchilarning shaxsiy oʻziga xosliklari bilan aloqador (axloqiy-estetik ideallarning shakllanmaganligi, ijtimoiy kompetentlik, "Biz" tuygʻusining shakllanganlik darajasining pastligi, hamkorlikning noaniqligi, oʻz-oʻzini ichki qabul qilmaslik, yetuklashmaganlik (infantilizm), befarqlik, begʻamlik, odamlar bilan shaxsiy manfaatlari nuqtai nazaridan munosabatda boʻlish, boshqa kishilarga ishonmaslik, agressiya, kayfiyatning tez oʻzgarishi, asabiylik, oʻquv-tarbiya jarayonidagi topshiriqlarni bajarishdagi sustkashlik);
- muassasadagi tarbiyaviy ishlarni tashkil etish bilan aloqador (tarbiyachilarning shaxsiy va kasbiy sifatlari, pedagogik taʼsir koʻrsatish vositalari, bolalar faoliyatining mazmuni va xarakteri);
- ijtimoiy omillar (ijtimoiy-siyosiy tizim, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar, muassasaning maqomi va h.k.).

Xulosa. Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarda qadriyatlar tizimini shakllantirishda tizimli, aksiologik, madaniy-insonparvarlik, muhitli, shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuvlar asos sifatida olindi. Ijtimoiy-pedagogik faoliyat jarayonida muhitli va shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuv hamda bolalarning kundalik faoliyatida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yengib oʻtishga doir tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishga yoʻnaltirilgan pedagogik taʼsir koʻrsatishning samaradorligi tamoyili tadqiqot doirasida muhim ahamiyat kasb etdi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Занина Л.В., Меньшикова Н.П. Основы педагогического мастерства. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. – Б.43.
2. Мудрик А.В. Основы социальной педагогики. – М.: ACADEMA, 2006. – 205 с.
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – СПб.: Питер, 2008. – 400 с.
4. Прихожан А.М. Психология сиротства. – СПб.: Изд-во «Питер», 2007. – 416 с.

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V4I1Y2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 1 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).